

Post-Kapitalist Özne ve İletişimin Dönüşümü: Performans, Dolaşım ve Direniş

*The Post-Capitalist Subject and the Transformation
of Communication: Performance, Circulation, and Resistance*

Dursun Can ŞİMŞEK¹

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Avrasya Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Yeni Medya ve İletişim, csimsek05@gmail.com
ORCID: 0000-0002-2528-6434

ÖZ

Bu çalışma, post-kapitalist çağda öznenin dijital iletişim pratikleri içinde nasıl yeniden inşa edildiğini eleştirel bir kuramsal perspektiften ele almaktadır. Kapitalizmin klasik özne modeli, rasyonel, üretken ve özerk birey imgesi üzerine kuruluyken dijital kapitalizm, bu modeli parçalamış ve yerine görünürlük, performans ve algoritmik uyum odaklı bir özne formu getirmiştir. Çalışma, Jodi Dean'ın "iletişimsel kapitalizm", Byung-Chul Han'ın "performans toplumu" ve Shoshana Zuboff'un "gözetim kapitalizmi" kavramları çerçevesinde iletişimin anlam üretiminden ziyade dolaşım, veri üretimi ve algoritmik performans mantığına tabi olduğunu tartışmaktadır. Bu rejimde özne, iletişimde aktif bir fail değil; sürekli veri üreten ve görünürlük sağlamak zorunda kalan bir nesneye dönüşmektedir. Görünür olmak kaygısı günümüzde gerçekliğin konusu olmaktan çıkıp sanallığın konusu haline gelmiştir. Bu dönüşüm ise algıyı kaygıdan baskıya dönüştürmüştür. Günümüz sanal mekân algısının dayatmış olduğu görünür ve performatif olmak edimleri tercihe bağlılığını yitirmiştir. Bu anlam yitimi karşısında kamusallaşmak eylemi yeni bir alan ve pratiğe ihtiyaç duymaktadır. Yürütülen teorik tartışmalar, iletişimin özgürleşme aracı olmaktan çıkarak zorunlu bir performans pratiğine evrildiğini göstermektedir. Ancak bu rejimin mutlak olmadığını; sessizlik, geri çekilme, dijital yavaşlık ve alternatif platformlar gibi mikro düzeyde direniş biçimlerinin var olabileceğini savunmaktadır. Sonuç olarak çalışma, iletişimin yalnızca teknik bir araç değil; politik, varoluşsal ve etik bir mesele olarak yeniden düşünülmesi gerektiğini öne sürmekte ve platform kapitalizmi bağlamında iletişim pratiğini yeniden konumlandırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Post-kapitalist özne, iletişimsel kapitalizm, performans toplumu, algoritmik öznellik, dijital direniş

ABSTRACT

This study addresses how subjectivity is reconstructed within the digital communication practices of the post-capitalist era from a critical theoretical perspective. While the classical subject model of capitalism was built upon the image of a rational, productive, and autonomous individual, digital capitalism has dismantled this model and replaced it with a form of subjectivity centered on visibility, performance, and algorithmic compliance. Drawing on Jodi Dean's concept of "communicative capitalism," Byung-Chul Han's "performance society," and Shoshana Zuboff's "surveillance capitalism," the study argues that communication is no longer oriented toward meaning production but is subordinated to the logics of circulation, data generation, and algorithmic performance. In this regime, the subject is no longer an active agent of communication but rather becomes an object compelled to continuously produce data and maintain visibility. The anxiety of being visible has shifted from a matter of reality to a matter of virtuality. This transformation has turned perception from anxiety into pressure. The imperative to be visible and performative, imposed by today's virtual spatial perception, has lost its voluntariness. In the face of this loss of meaning, the act of becoming public requires new spaces and practices. The article demonstrates that communication has evolved from a tool of emancipation into a compulsory practice of performance. However, it argues that this regime is not absolute; micro-level forms of resistance such as silence, withdrawal, digital slowness, and alternative platforms remain possible. Ultimately, the study suggests that communication must be reconsidered not merely as a technical tool but as a political, existential, and ethical issue, repositioning communication practice within the context of platform capitalism.

Keywords: Post-capitalist subjectivity, communicative capitalism, performance society, algorithmic identity, digital resistance

Gönderim/Received: 29.05.2025

Düzeltilme/Revised: 10.06.2025

Kabul/Accepted: 28.06.2025

Atif / Citation: Şimşek, D.C. (2025). Dijital Kapitalist Özne ve İletişimin Dönüşümü: Performans, Dolaşım ve Direniş. Global Media Journal Turkish Edition, 16(30), 98-114

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

Extended Abstract

This paper offers a critical theoretical investigation into the transformation of subjectivity under the conditions of post-capitalist digital communication. Traditionally, the capitalist subject was imagined as a rational, autonomous agent embedded in production processes, tasked with maximizing utility and participating in labor. Yet, in the digital age, this model has been profoundly disrupted. Subjectivity is no longer defined solely through production but through visibility, performance, and algorithmic conformity, where one's social existence is conditioned by platform-mediated interactions and constant data generation.

Drawing on key theoretical frameworks—including Jodi Dean's "communicative capitalism," Byung-Chul Han's "performance society," Franco Berardi's "semiocapitalism," and Shoshana Zuboff's "surveillance capitalism"—the paper argues that communication has shifted from a site of meaning-making and public deliberation to an infrastructure of circulation, virality, and data extraction. In this regime, individuals are compelled to perform, to remain visible, and to continually engage with algorithmically structured environments that reward attention and responsiveness over critical reflection or deliberation.

The analysis is structured around three key themes: (1) the transformation of communication from an emancipatory tool to an obligatory performative task; (2) the displacement of meaning by circulation, where the value of content is measured not by its message but by its algorithmic reach and virality; and (3) the potential for resistance within this hegemonic structure through practices of silence, withdrawal, slowness, and the use of alternative digital platforms.

Rather than employing empirical data collection, the study adopts a conceptual and critical approach, positioning communication as not merely a technical skill but as an ontological condition and a political act of subjectivation. The analysis shows that within the communicative regime of digital capitalism, subjects are simultaneously producers and products of data, constantly performing under the gaze of algorithmic systems. Communication itself becomes a form of labor—what Christian Fuchs describes as "digital labor"—and an engine of surplus value for platform capitalism.

However, the study does not portray this system as absolute. It identifies cracks within the structure—micro-sites of potential resistance embodied in practices such as strategic silence, digital withdrawal, intentional invisibility, and slower modes of communication. Following theorists like Jenny Odell, Taina Bucher, and Mark Fisher, the paper explores how these practices can disrupt the extraction logics of attention economies and offer spaces for rethinking agency, presence, and collective communication ethics.

Ultimately, the paper argues that communication under post-capitalist conditions cannot be understood solely as an exchange of messages or participation in a democratic public sphere. Rather, it functions as a mechanism of biopoliti-

cal and algorithmic governance, shaping behaviors, identities, and affective relations in ways that are deeply intertwined with platform economies and surveillance infrastructures. Yet, even within this system, alternative subjectivities and communicative possibilities can be imagined and enacted through small acts of refusal, non-participation, and reappropriation of communicative spaces.

By framing communication as both an ontological and political site, the paper contributes to critical discussions in media studies, communication sociology, and political economy, encouraging a rethinking of communication not merely as a tool for expression but as a contested terrain of power, identity, and resistance in the digital age.

Giriş

Dijital kapitalizmin yükselişiyle birlikte yalnızca üretim ve tüketim pratikleri değil, aynı zamanda özne tasarımı ve iletişim biçimleri de köklü biçimde dönüşmüştür. Bugünün dijital iletişim ortamlarında öznellik, artık sabit bir kimlik yapısından ziyade sürekli yeniden kurulan, performatif, görünürlük temelli ve algoritmik olarak şekillendirilen bir form kazanmıştır. Bu bağlamda, post-kapitalist özne, kendini yalnızca ifade eden değil; aynı zamanda platformlar aracılığıyla görünür olmak, veri üretmek ve dijital dikkat rejimlerine uygun biçimde davranmak zorunda hisseden bir varlık haline gelmiştir.

Bu dönüşüm iletişim pratiğini de doğrudan etkilemiştir. Geleneksel iletişim anlayışında bireyler, karşılıklı etkileşim ve anlam üretimi temelinde düşünülürken, günümüzde iletişim giderek veri üretimi, dolaşım kapasitesi ve algoritmik görünürlük üzerine kurulu bir performansa indirgenmiştir. Bu durum, iletişimin özgülleştirici bir edim olma niteliğini sorgulanabilir hale getirmiştir.

Bu çalışmanın temel konusu, post-kapitalist öznenin dijital iletişim rejimi içerisindeki konumudur. Özellikle bireyin, platform kapitalizmi altında iletişimi nasıl deneyimlediği, bu deneyimin performans ve dolaşım mantıklarıyla nasıl çerçevelendiği ve bu rejim içinde direniş imkânlarının olup olmadığı araştırılmaktadır.

Bu bağlamda çalışmanın problemi, iletişimin artık bir anlam üretme pratiği mi yoksa algoritmik bir zorunluluk ve veri üretimi süreci mi olduğudur. Diğer bir ifadeyle: Dijital çağda özne iletişim kurmakta mıdır, yoksa iletişim tarafından mı kurulmaktadır?

Çalışmanın amacı, post-kapitalist iletişim rejiminde öznenin nasıl biçimlendiğini kavramsal düzeyde incelemek; iletişimin anlamdan kopuşunu, performansa indirgenmesini ve buna karşı geliştirilebilecek alternatif öznellik biçimlerini teorik olarak tartışmaktır. Bu amaç doğrultusunda, çalışma iletişimsel kapitalizm (Dean, 2009), performans toplumu (Han, 2015), gözetim kapitalizmi (Zuboff, 2019) ve veri sömürgeciliği (Couldry & Mejias, 2019) gibi kavramlara yaslanarak eleştirel bir kuramsal analiz sunmaktadır.

Bu çalışmanın önemi, iletişim alanına yalnızca teknik ya da araçsal bir pratik

olarak değil, aynı zamanda iktidar ilişkileriyle iç içe geçmiş bir özneleşme süreci olarak yaklaşmasıdır. Post-kapitalist iletişim biçimlerinin eleştirel analizine odaklanan bu çalışma, öznenin görünürlük, dikkat ve performans baskısı altında nasıl dönüştüğünü ortaya koyarken, aynı zamanda sessizlik, geri çekilme, anonimlik ve alternatif dijital pratikler yoluyla geliştirilebilecek mikro düzeyde direniş stratejilerini de tartışmaya açmaktadır.

Sonuç olarak bu makale, post-kapitalist özneliği bir iletişim biçimi olarak yeniden düşünmekte; iletişimin anlamı, işlevi ve potansiyeli üzerine güncel ve eleştirel bir çerçeve sunmayı hedeflemektedir.

Teorik Çerçeve

Bu çalışma, eleştirel kuram, iletişim sosyolojisi ve ekonomi-politik analiz çerçevesinde kuramsal bir inceleme niteliğindedir. Araştırmada, post-kapitalist üretim ilişkilerinin ve dijitalleşen iletişim biçimlerinin özne tasarımına etkileri, kuramsal metinler ve kavramsal çözümlenmeler yoluyla tartışılmıştır. Bu bağlamda çalışma, nicel ya da nitel saha verisi kullanmamaktadır; bunun yerine, mevcut literatürdeki kavramların ve kuramsal tartışmaların eleştirel yorumlanmasına dayanmaktadır.

Yöntemsel yaklaşım, üç temel ilkeye yaslanmaktadır:

Tarihsel-Kavramsal Okuma: Özne kavrayışındaki dönüşümler, kapitalist ve post-kapitalist aşamalarla ilişkilendirilerek tarihsel bir çizgide ele alınmıştır. Marx'tan günümüze uzanan özne tasarımları arasındaki kopuş ve süreklilikler analiz edilmiştir.

Kuramsal Diyalog: Farklı düşünürlerin (Baudrillard, Berardi, Dean, Fisher, Han vb.) iletişim, kapitalizm ve öznellik üzerine geliştirdikleri kavramlar, birbiriyle eleştirel bir ilişki içinde tartışılmıştır. Bu yöntem, literatürü basitçe aktarmak yerine, kavramlar arasında üretken bir gerilim yaratmayı amaçlamaktadır.

Eleştirel İmkân Arayışı: Çalışma, yalnızca mevcut durumu tanımlamakla kalmayıp, post-kapital öznenin iletişimsel pratiğinde barınabilecek olası direniş biçimlerini de sorgulamaktadır. Bu doğrultuda iletişim, sadece hegemonik bir araç olarak değil, aynı zamanda potansiyel bir özgürleşme sahası olarak da ele alınmıştır.

Sonuç olarak bu yaklaşım, post-kapital özneliğin iletişimsel imkânlarını açıklığa kavuşturmak, mevcut iletişim pratiklerindeki sömürü ve performans baskılarını görünür kılmak ve alternatif iletişim biçimlerinin düşünsel zeminini araştırmak amacı taşımaktadır.

Kapitalizm ve Öznenin Tarihsel İnşası

Kapitalizmin tarihsel gelişimi, yalnızca üretim biçimlerini değil, aynı zamanda özne tasarımını da köklü biçimde şekillendirmiştir. Modern kapitalist toplumun

öznesi, Aydınlanma düşüncesiyle birlikte “rasyonel birey” formunda inşa edilmiştir: kendi çıkarlarını maksimize eden, özerk, evrensel akla sahip ve üretken bir fail. Ancak bu özne modeli, ekonomik sistemin işleyişi içerisinde büyük oranda emek gücüne indirgenmiş, sistemin sürdürülebilirliği için araçsallaştırılmıştır.

Karl Marx, kapitalist üretim ilişkilerinin özneyi nasıl dönüştürdüğünü analiz ederken, yabancılaşma kavramı üzerinden bireyin kendi emeğine, ürüne ve hatta kendi öz varoluşuna yabancılaştığını ileri sürmüştür (Marx, 1867/1990). Ona göre kapitalizm, insan emeğini meta formuna dönüştürerek, özneyi üretimin nesnesi haline getirir. Bu süreçte özne, hem doğayla hem de diğer insanlarla olan ilişkisini araçsal bir düzleme taşır.

Benzer şekilde, Georg Lukács (1923/1971) da meta fetişizmi olgusunu özne-nesne diyalektiği bağlamında ele alır. Lukács’a göre kapitalist sistem, yalnızca nesnelere değil, insanın kendisini de metalaştırır; böylece özne, kendini piyasada dolaşıma giren bir varlık olarak konumlar. Bu durum, bireyin toplumsal gerçeklik ile kurduğu ilişkinin bütüncül değil, parçalı ve nesneleştirilmiş bir forma evrilmesine yol açar.

Michel Foucault (1977) ise, kapitalizmin özne inşasındaki rolünü, disiplin ve iktidar teknolojileri bağlamında analiz eder. Foucault’ya göre modern özne, dışsal tahakküm aygıtları tarafından değil; içselleştirilmiş gözetim, normatif bilgi ve iktidarın mikro düzeydeki uygulamaları yoluyla biçimlenir. Bu bağlamda özne, yalnızca itaat eden değil; aynı zamanda kendi üzerine gözetim uygulayan, kendini düzenleyen bir varlık haline gelir. Kapitalist üretim biçimleriyle iç içe geçmiş olan bu disipliner rejim, bireysel özerkliği değil, sistematik itaatkârlığı üretir.

Nancy Fraser ise Marx’ın ekonomik indirgemeci özne kavrayışını eleştirerek, kapitalizmin sadece emek sömürsüne değil, aynı zamanda tanınma ilişkilerindeki adaletsizliklere de dayandığını savunur (Fraser, 2014). Fraser’a göre özne, yalnızca ekonomik değil; aynı zamanda kültürel, toplumsal ve sembolik alanlarda da baskıya maruz kalır. Bu durum, neoliberal kapitalizmin özneyi hem üretici hem de tüketici kimliğiyle kuşattığını gösterir.

Dolayısıyla kapitalizm, modern özneyi rasyonel, üretken ve performatif bir varlık olarak kurarken; bu özne aynı zamanda sistemin sürdürülebilirliği için duygusal, bilişsel ve sembolik emek biçimlerine tabi kılınmıştır. Bu bağlamda özne, yalnızca üretimin değil; aynı zamanda iletişim, temsil ve tanınma alanlarının da taşıyıcısı haline gelmiştir.

Bu tarihsel bağlam, post-kapital özneliği anlamak için bir temel sunar: Zira bugünün öznesi, üretimden çok dolaşıma, kimlikten çok imajlara, anlamdan çok veri üretimine dayalı bir sistemin içinde inşa edilmektedir. Ancak bu yeni özne formunun kavramsallaştırılabilmesi için klasik kapitalist özne tipolojilerinin tarihsel ve düşünsel mirasını gözden geçirmek kritik önemdedir.

Dijital- Kapital Öznellik: Görünürlük, Performans ve Duygulanım

Modern kapitalist özne, üretim ve rasyonaliteye dayalı iktisadi pratiklerle tanımlanırken; dijital kapitalizm bağlamında şekillenen güncel özne tipi, duygulanımsal sermaye, görünürlük ekonomisi ve performatif kimlik stratejileri üzerinden inşa edilmektedir. Bu özne, sabit kimlik kategorilerinden çok, sürekli değişim, uyum ve ifşa üzerine kurulu dijital ortamlarda şekillenen akışkan bir varlık rejimini temsil eder. Artık bireyin toplumsal varoluşu üretim süreçlerinden çok, iletişimsel performans, algoritmik değerlendirme ve duygusal etkileşimle biçimlenmektedir.

Byung-Chul Han (2015), neoliberal çağın öznesini "performans öznesi" olarak tanımlar. Ona göre bu özne, klasik anlamda dışsal baskılarla disipline edilen değil; kendi üzerinde içselleştirilmiş, mikro-ölçekli bir tahakküm uygulayan bir varlıktır. Foucault'nun biyopolitik rejimi bedenleri disipline ederken; Han'ın "psikopolitikası", bireyin duygulanımlarına ve özneleşme süreçlerine nüfuz eden daha ince, görünmez bir iktidar formunu analiz eder. Bu yeni rejimde özne, teşhir edilen bir performans makinesine dönüşür: görünür olmalı, beğeni toplamalı, üretken, olumlu, motive ve optimize edilmiş bir benlik sunmalıdır. Ancak bu süreç, öznenin kendine uyguladığı bir "özgürlük yanılsaması" altında gerçekleşir.

Byung-Chul Han, geç modern toplumlarda iktidarın artık dışsal bir baskıdan ziyade, öznenin kendi üzerindeki içselleştirilmiş performans zorunluluğuna dönüştüğünü savunur. Ona göre, günümüz toplumu bir "performans toplumu"dur; burada bireyler dışsal baskılarla değil, kendi iç motivasyonlarını kapitalist üretim ve görünürlük normlarıyla uyumlu hale getirme yönünde koşullanırlar. Özne, kendi üzerinde kurduğu bu tahakkümle "özgürlük yanılsaması" içinde tükenir (Han, 2015). Bu bağlamda dijital iletişim, yalnızca bilgi paylaşımı değil, sürekli kendini optimize eden, beğeni ve onay arayan bir performans alanına dönüşür.

Han'a göre (2022) dijital hapisane bir konfor alanıdır, egemen rejime karşı herhangi bir direniş yoktur. 'Like' ise herhangi bir devrim düşüncesini ortadan kaldırarak bireyi sinikleştirir. Foucault'nun disipline dayalı rejimini belirgin kılan gözetleme ve cezalandırma yerini motivasyon ve optimizasyona bırakmıştır; "neoliberal enformasyon rejiminde egemenlik, kendisini özgürlük, iletişim ve topluluk olarak sunar" (s.12).

Bu dönüşüm, Richard Sennett'in (1998) "kamusal insanın çöküşü" olarak adlandırdığı sürecin dijital bir evresini işaret eder. Neoliberalizmin bireyi merkeze alan yönetim anlayışı, devleti kamusal alandan çekilmiş, sorumluluğu bireye devretmiş, böylece bireyselliği aşırı vurgulamıştır. Ortak değerlerin, kolektif bilinç ve kamu yararının çözülmesi, özneyi kamusal katılım yerine bireysel başarı, özyeterlilik ve kendi markasını üretme zorunluluğu ile baş başa bırakmıştır. Bu bağlamda performans, yalnızca ekonomik değil; aynı zamanda etik, estetik ve varoluşsal bir yük haline gelmiştir.

Özellikle sosyal medya akışlarında, birey idealize edilen benlik modellerine erişme arzusuyla hareket eder. Bu, Christopher Lasch'ın (1979) tanımladığı "narsizm kültürü" ile de örtüşür. Lasch'a göre geç kapitalizmde özne, sürekli dış onay

arayışı içinde, içsel boşluk duygusunu tüketim ve teşhir ile telafi etmeye çalışır. Bugünün dijital öznesi, bu kültürel yapının dijitalleştirilmiş, daha performatif bir versiyonu olarak görünür: hem teşhir eder hem gözetlenir hem de gözetler. Sosyal medya bu anlamda hem bir sahne hem bir panoptikon hem de bir emek alanıdır.

Kitle insanı bir kimliğe sahiptir değildir. Han onlara "hiç kimseler" der. Dijital medya, kitle insanı çağını sonunu getirmiştir. Buna karşın dijital dünyanın sakini hiç kimse değildir. "Daha ziyade bir profile sahip biridir; oysa kitle çağında sadece suçluların bir profili vardır. Enformasyon rejimi, bireyin davranış profillerini oluşturarak ona hâkim olur" (Han, 2022, s.15). Siber mekanların sakinleri fikirlerini açıkça ifade edebildiği yanılgısıyla dolaşımdadır. Oysa sosyal medyanın algoritma kontrollü iletişimi özgür ya da demokratik değildir. Akıllı telefonlara yüklenen anlam ve işlevlerin tersine onlar bir parlamento değil bir boyun eğdirme aygıtıdır. "Akıllı telefonlar, özel konuların sürekli başkalarını sunulduğu mobil vitrinler olarak hizmet ettiğinden, kamusal alanın parçalanıp dağılmasını hızlandırır" (Han, 2022, s.30).

Reel mekândan kopukluğun yarattığı bir boş vakit yanılgısının aksine dijital çağ bir performans çağıdır; Han (2024) burada Flusser'in oyun ve boş-vakit ütopyasının bir performans ve sömürü distopyasına dönüştüğünün altını çizer. Üretimin silikleşen sınırları boş vaktin hız içerisinde soğurulması sonucunu doğrular. Böylece Han'ın işaret ettiği ölümcül bir zorlama yani iletişim zorlaması yayılmaya başlıyor. Dijital aygıtlarla kurulan saplantılı ilişki özgürlüğü zorlamaya dönüştürüyor. Sosyal ağların yarattığı iletişim zorlamasıysa bu durumu geçen her şimdiki zamanda daha da güçlendiriyor. Çünkü Han'a (2024, s. 45) göre daha fazla iletişim daha fazla sermaye anlamına gelmektedir.

Franco "Bifo" Berardi (2009), bu dijital sahnenin sadece ideolojik değil, aynı zamanda emek odaklı bir sömürü alanı olduğunu ileri sürer. Post-fordist üretim rejiminde emek giderek daha fazla duygulanımsal ve bilişsel hale gelir. Özellikle dikkat, duygu, dil ve etkileşim gibi iletişimsel kaynaklar, platformlar tarafından veri ve değer üretimine dönüştürülür. Bu süreçte özne, yalnızca emekçi değil; aynı zamanda tükenmiş, kaygılı, sürekli performans baskısı altında yaşayan bir varlık halini alır.

Zizi Papacharissi (2014) ise bu dijital özneyi "ağ temelli kimlik" (networked self) kavramıyla açıklar. Bu özne, çoklu ve geçici kimlik performansları içinde kendini ifade ederken, aslında iletişimsel mecralara duygusal ve estetik yatırım yapmak zorunda kalan bir faildir. Görünürlük ekonomisi içinde değer kazanmak, ancak uygun biçimde kodlanmış duygular ve anlatılarla mümkündür. Bu da özneyi "iletişimsel zorunluluk" olarak adlandırılabilen yeni bir dijital itkisel yapının içine çeker.

Sonuç olarak, dijital-kapital öznellik biçimi, yalnızca üretim araçlarıyla değil; aynı zamanda iletişim sistemleri, duygulanımsal kurgular, performans normları ve platform mimarileriyle de şekillenen bir yapıdır. Bu özne biçimi, iletişimi hem varoluşsal bir zemin hem de sistemik bir zorunluluk olarak deneyimler. Böylece özne, artık yalnızca bir fail değil; aynı zamanda kendi iletişimsel emeğini tüketen, performansını yöneten ve dijital vitrinlerde kendini yeniden kurmaya mecbur kalan

bir varlık haline gelir.

İletişimsel Kapitalizm: Anlamdan Dolaşıma

Dijital çağda iletişim, yalnızca bireyler arası bilgi alışverişi ya da demokratik kamusal tartışma aracı olmaktan çıkarak, dolaşım, dikkat, etkileşim ve görünürlük üzerinden işleyen yeni bir sermaye biçimine dönüşmüştür. Bu dönüşüm, Jodi Dean'ın (2009) geliştirdiği "iletişimsel kapitalizm" kavramıyla kuramsallaştırılır. Dean'e göre neoliberal kapitalizm, dijital teknolojiler aracılığıyla demokratikleşme vaat ederken, bu araçlar katılımı artırmak yerine katılım illüzyonuna neden olmuş; bireyleri, içerik üretiminden çok dolaşımın taşıyıcılarına dönüştürmüştür.

Dean, bu bağlamda Habermas'ın kamusal alan modeline eleştirel yaklaşır. Habermas için iletişim, rasyonel tartışma, fikrinsel etkileşim ve kamusal akıl yürütmenin temelidir. Ancak Dean, dijital platformların "communication excess" (iletişim fazlalığı) üreterek bu modeli çökerttiğini savunur: Herkesin sürekli konuştuğu, fakat kimsenin dinlemediği bir ortamda söylemin değeri, içerdiği anlamdan değil; paylaşım, beğeni ve viral potansiyelinden türetilir (Dean, 2005). Bu da iletişimi nitelikten ziyade nicelikle ölçülen bir etkinliğe dönüştürür.

Bu dönüşüm, yalnızca Dean'ın değil; Zizi Papacharissi'nin de farklı bir yönden ele aldığı bir sorunsaldır. Papacharissi, dijital iletişimdeki yeni öznellik biçimlerini "affective publics" (duygulanımsal kamular) ve "networked self" kavramlarıyla tanımlar. Her ne kadar o da analizini Habermas'ın kamusal alan modelinden türetse de bu modeli duygu, performans ve akışkan kimlikler temelinde yeniden düşünür. Ona göre dijital kamusal alan, bireylerin rasyonel akıl yürütmeden çok, duygular üzerinden bağ kurduğu ve duygularla mobilize edildiği bir yapıya sahiptir. Bu yönüyle Papacharissi, Dean'le aynı semptomları paylaşırsa da çözümlemeyi duygulanımsal yönelimler üzerinden geliştirir.

Dean'ın ele aldığı dolaşım mantığı, yalnızca söylemin etkisizleşmesiyle sınırlı kalmaz; aynı zamanda iletişimi gösterisel bir emek biçimine dönüştürür. Bu noktada Tiziana Terranova'nın (2000) dijital emek kavramı devreye girer. Terranova'ya göre, sosyal medya kullanıcılarının görünürde "özgürce" gerçekleştirdiği etkileşimler, aslında platformlar için değer yaratan görünmez emek biçimleridir. Bu emek, duygusal yatırım, dikkat, üretim ve paylaşım yoluyla sermayeye dönüştürülür.

Bu ekonomi politik hattı, Christian Fuchs'un (2014) katkısıyla daha sistematik hale gelir. Fuchs'a göre kullanıcılar, sosyal medyada zaman geçirirken aynı zamanda platformlara sürekli veri sağlayarak dijital artı-değer üretir. Bu bağlamda birey hem tüketici hem de üretici işlevi üstlenir. Bu ikili pozisyonu açıklamak için genellikle "prosumer" kavramı (producer + consumer) kullanılır. Ancak burada önemli bir ayırım yapılmalıdır: Alvin Toffler (1980), bu kavramı 1980'lerde teknolojinin bireyi güçlendirdiği ve katılımı artırdığı savıyla iyimser bir çerçevede kullanmıştır. Fuchs ise bu kavramı sömürü bağlamında ele alır: Prosumer artık özgür katılımcı değil, görünmeyen ama sistem için değerli emek üreticisine dönüşmüştür.

Bu çerçevede, iletişim yalnızca "ifade özgürlüğü" değil; platform kapitalizmi

içinde yeniden yapılandırılmış bir üretim ve dolaşım alanıdır. Anlam, içeriğin kendisinde değil; ne kadar yayıldığı, nasıl algoritmik olarak optimize edildiği ve ne kadar dikkat çektiğinde aranır. Dean (2010) bunu deliberasyonun yerini dolaşımın aldığı belirterek açıklar.

Bu durum, kamusal akıl yürütmenin geri çekilmesiyle birlikte iletişimin performansa, görünürlüğe ve etkileşimsel zorunluluğa indirgenmesi anlamına gelir. Böylece dijital özne, sürekli konuşan ama nadiren duyulan; sürekli görünür olmaya çalışan ama anonimleşmiş bir aktöre dönüşür.

Gözetim Kapitalizmi ve Algoritmik Özne

Dijital çağın iletişim ortamı, bireyler arası etkileşimden çok, bireylerin sistematik veri üreticilerine dönüştüğü bir düzenin altyapısını oluşturmuştur. Bu yeni düzende özne, yalnızca iletişim kuran değil; dijital sistemler içinde davranışsal izler bırakan, profillenen ve algoritmik hesaplamalar aracılığıyla tanımlanan bir veri nesnesine dönüşmektedir. Bu dönüşüm, klasik anlamda bir özneleşmeden ziyade, sürekli güncellenen ve denetlenen bir algoritmik öznellik formunun inşasını ifade eder.

Bu dönüşümün kurucu analizlerinden biri, Shoshana Zuboff'un (2019) geliştirdiği "gözetim kapitalizmi" kavramıdır. Zuboff'a göre gözetim kapitalizmi, bireylerin dijital etkileşimlerinden elde edilen izinsiz davranışsal verilerin ekonomik bir değere dönüştürülmesine dayanır. Bu sistemde: Veri, kapitalist döngüde bir hammadde olarak konumlanır; Algoritmalar, bu verilerden anlam çıkaran üretim araçlarıdır; Davranışsal öngörüler, bu üretim sürecinin ürünleri olarak satılır.

Zuboff'un çerçevesinde iletişim, artık anlam üretme değil; çıkarıma ve tahmine dayalı bir veri madenciliği işlemidir. Özne, kendi iradesiyle değil; algoritmaların belirlediği olasılık matrisleri içinde var olur. Böylece iletişimsel eylemler, kullanıcı açısından etkileşim gibi görünse de aslında bir değer yaratma süreci içinde veri üretiminin parçasına dönüşür.

Bu bağlamda John Cheney-Lippold (2017), öznenin artık kendi beyanlarına göre değil; algoritmik olarak oluşturulan olasılık temelli kimlik profilleri üzerinden tanımlandığını savunur. "Algoritmik vatandaşlık" (algorithmic identity) olarak adlandırılan bu durum, özneyi yalnızca gözetlenen değil, aynı zamanda tasnif edilen, sıralanan ve öngörülen bir varlık haline getirir. Sosyal medya platformlarında görünen içeriklerden alışveriş tercihlerine, hatta politik yönelimlere kadar birçok unsur bu algoritmik kimlik üzerinden şekillenir.

Eran Fisher (2020) ise bu süreci daha derinlemesine inceleyerek, algoritmaların yalnızca teknik işleyiciler değil; özne kurucu araçlar olduğunu vurgular. Ona göre dijital çağda algoritmalar, öznenin hem bilgiye erişimini hem de kendilik deneyimini biçimlendiren ideolojik yapılardır. Öznenin performansı, platformun sunduğu geri bildirim sistemleriyle optimize edilir; böylece özne, algoritmalara

uygun davranmak için kendini proaktif şekilde düzenler. Bu durum, bireyin özgür iradeyle değil, sürekli veri üretme ve etkileşim sağlama zorunluluğuyla şekillendiği bir algoritmik disiplin rejimini doğurur.

Bu rejimi anlamak için Byung-Chul Han'ın psikopolitika kavramı işlevseldir. Han'a göre dijital kapitalizm, birey üzerinde baskı kurmaz; onun özgürlük arzusunu kullanarak iktidar kurar. "Beğenilmek", "onaylanmak" ve "görünür olmak" gibi psikolojik ihtiyaçlar, bireyin sürekli iletişim kurmasına ve platformlara katılım göstermesine neden olur. Böylece özne, "kendini gerçekleştirme" adı altında kendi üzerindeki gözetim ilişkisini içselleştirir (Han, 2022). Bu bağlamda iletişim, bir ifade aracı değil; bir tür gönüllü zorunluluk, hatta bir "psikopolitik angajman" haline gelir.

Nick Couldry ve Ulises Mejias (2019), bu süreci veri sömürgeciliği olarak tanımlar. Onlara göre dijital kapitalizm, bireyin yaşamının her alanına sızarak sistematik veri çıkarımına dayalı yeni bir sömürü biçimi kurar. Bu, yalnızca ekonomik değil; aynı zamanda kültürel ve epistemik bir tahakküm biçimidir. Özne, yalnızca gönüllü biçimde değil, farkında olmadan da veri üretmeye zorlanır.

Buna ek olarak Ruha Benjamin (2019), algoritmik sistemlerin ırksal, toplumsal ve sınıfsal önyargıları yeniden ürettiğine dikkat çeker. "Algoritmik tahakküm" sadece bireyin tüketim davranışlarını değil, aynı zamanda kimlik politikalarını da belirler. Böylece özne, veri sağlayan bir nesne olmanın ötesinde, sistem tarafından etiketlenen ve yönlendirilen bir aktöre dönüşür.

Bu bağlamda "algoritmik özne", sabit bir kimliğe sahip, içkin bir birey değil; sürekli güncellenen, hesaplanan ve sıralanan bir veri topolojisidir. İletişim ise kamusal alanda kendini ifade etme aracı olmaktan çok, veriye dönüştürülebilir davranışların üretimi haline gelir. Özne, artık iletişim kuran değil; iletişim yoluyla kurulan ve optimize edilen bir varlıktır.

Ancak bu rejim, Han'ın işaret ettiği gibi tamamen kapalı değildir. Onun "iletişim zorlamasına karşı sessizlik", "dijital yavaşlık" ve "geri çekilme" gibi önerileri, algoritmik baskıya karşı mikro düzeyde direnç potansiyelleri sunar. Bu stratejiler, görünürlüğü mutlaklaştırıldığı bir düzende görünmezliği etik ve politik bir tercih haline getirebilir. Öznenin iletişimsel itaat yerine dijital çekilme ve dikkatini geri çekme yoluyla kendi varlığını yeniden kurması, algoritmik öznelliğin tahakkümüne karşı potansiyel bir özgürlük alanı yaratabilir.

Alternatif Öznellik Biçimleri: Direniş, Sessizlik ve Yavaşlık

Post-kapitalist iletişim rejimi, bireyleri sürekli olarak içerik üretmeye, görünür olmaya ve veri üretmeye zorlayan bir yapıya sahiptir. Bu sistemde öznellik, dijital performans, duygulanımsal emek ve algoritmik dikkat rejimleri üzerinden yeniden üretilir. Ancak bu hegemonik yapılar, tamamlanmış ve mutlak değildir. Aksine, bu sistemlerin içinde barınan mikro çatlaklar, sessizlik stratejileri, anonimlik biçimleri ve yavaşlık pratikleri, alternatif öznelliklerin olanaklılığını tartışmaya açar.

Bu bağlamda, Mark Fisher (2009), "kapitalist gerçekçilik" kavramıyla neoliberal sistemin alternatiflerini tahayyül etmenin imkânsızlaştığı bir döneme işaret

etse de bu tıkanma hali aynı zamanda psikopolitik bir huzursuzluk, toplumsal melankoli ve duygusal bir karşı koyuş üretir. Fisher, özellikle dijital kültürde beliren depresyon, anksiyete ve tükenmişlik hallerini, sistemin içkin birer sonucu olarak yorumlar. Bu duygular, yalnızca patolojik değil; aynı zamanda politik birer semptom olarak da değerlendirilebilir.

Byung-Chul Han (2015) ise “şeffaflık toplumu”nun ve “performans baskısı”nın bireyi yalnızlaştırdığına, toplumsal dayanışma duygusunu aşındırdığına ve zaman deneyimini çökerttiğine dikkat çeker. Han’a göre bu durumun panzehiri, sessizlik, gizlilik, yavaşlık ve yoğunluklu düşünme biçimleridir. Özellikle “yavaşlık”, dijital çağın hız zorlamasına karşı bir zaman siyaseti önerisi olarak okunabilir. Bu tür pratikler, iletişimin sürekli açık ve görünür olma yükümlülüğünü kırma potansiyeli taşır.

Taina Bucher (2018), sosyal medya kullanıcılarının zaman zaman uyguladığı dijital geri çekilme, silikleşme ve sessizlik stratejilerini pasif direniş biçimleri olarak yorumlar. Bucher’a göre platformlar, kullanıcıların sürekli aktif ve üretken olmasını talep ederken; kullanıcıların zaman zaman “görünmez olma” yönündeki tercihleri, algoritmalara karşı küçük ama anlamlı direnişlerdir. Bu stratejiler, veri üretimini kesintiye uğratarak öznenin dijital emeğini kısmen de olsa denetlemesine olanak tanır.

Benzer biçimde, Jenny Odell (2019) “attention economy”ye karşı geliştirdiği yaklaşımda, dijital dünyadan bilinçli olarak uzaklaşmanın ya da dikkatini kolektif, yerel ve somut toplumsal ilişkilere yöneltmenin, yeni bir varoluş biçiminin önünü açabileceğini savunur. Odell’e göre, iletişimdeki niceliksel baskıya karşı geliştirilen niteliksel tepkiler, sistem dışı bir özneliğin ilk adımları olabilir.

Alternatif öznellik biçimleri yalnızca bireysel kaçış stratejileri değil; aynı zamanda kolektif bir dijital etik üretiminin de zeminini oluşturur. Özellikle anonim kolektifler, şifreli iletişim ağları, alternatif medya platformları ve topluluk-temelli dijital anlatılar, neoliberal veri rejiminden kısmi de olsa kopuş imkanları yaratabilir. Bu pratikler, iletişimsel alanı yeniden düşünmeye, dayanışmaya dayalı bir öznellik inşasını tasavvur etmeye olanak sağlar.

Tartışma

İletişim: Özgürlük mü, Zorunluluk mu?

İletişim, modern çağ boyunca bireyin özerkliğini, toplumsal katılımını ve siyasal eylemini gerçekleştirmesinin en temel yollarından biri olarak görülmüştür. Özellikle Habermas’ın (1984) geliştirdiği kamusal alan ve iletişimsel eylem kuramında, iletişim; rasyonel söylem, eşitlik ve özgür tartışma üzerine kurulu bir kamusal akıl yürütme biçimi olarak tanımlanmıştır. Ancak dijital kapitalizm koşullarında bu ideal, yerini iletişimin ekonomikleştiği, kişiselleştiği ve zora dayalı bir performans alanına dönüştüğü daha karmaşık bir yapıya bırakmıştır.

Byung-Chul Han (2015), bu dönüşümü “şeffaflık zorunluluğu” ve “kendini teşhir baskısı” şeklinde tanımlar. Ona göre günümüz toplumu, özneyi dışsal baskılarla değil, içselleştirilmiş performans ve görünürlük baskısıyla biçimlendirir. Birey, özgürlük yanılsamasıyla hareket ederken aslında gönüllü zorunluluk altında yaşamaktadır. İletişim, böyle bir sistemde yalnızca özgür bir edim değil; aynı zamanda “dijital emek”in bir biçimi olarak çalışır (Fuchs, 2014). Sosyal medya ortamlarında içerik üretmek, güncelleme yapmak ve görünür kalmak, birey açısından

dan neredeyse varoluşsal bir zorunluluğa dönüşür: “Görünmüyorsam yokum.”

Bu bağlamda, iletişim hem bir özgürleşme alanı hem de bir sistemik baskı aracı olarak çift anlamlı bir işlev kazanır. Bir yandan birey, iletişim yoluyla kendini ifade etme ve var olma imkanını deneyimlerken; diğer yandan platformlar, bu iletişim faaliyetlerini veri üretimine ve dikkat ekonomisine dönüştürerek kapitalist değere tahvil eder (Zuboff, 2019). Bu süreç, iletişimdeki özgürlük vaadini, görünmez bir algoritmik disipline tabi kılar.

Özellikle Dean (2005), bu durumu “communicative capitalism” kavramı altında ele alır ve iletişimin artık demokratikleşmeyi değil, dolaşımın mutlaklaştırılmasını desteklediğini ileri sürer. Dean’e göre birey, iletişim kurarak kamusal akla katılmaz; tam tersine, sistemin ona sunduğu dikkat ve veri üretimi matrisinde “katılım illüzyonu” yaşar. Bu illüzyon, bireyin ifade özgürlüğünü değil, ifade yükümlülüğünü doğurur. Yani birey iletişim kurmak zorunda hisseder, aksi halde algoritmalar tarafından görünmez hale getirilme riskiyle karşı karşıya kalır.

Bu zorunluluk sadece dijital görünürlük düzeyinde değil, aynı zamanda kimlik, aidiyet ve değer üretimi açısından da geçerlidir. Özellikle genç kuşaklar arasında dijital varlık, sosyal statünün ve psikolojik kimliğin temel belirleyeni haline gelmiştir. Marwick ve boyd (2011), sosyal medyanın genç kullanıcılar üzerinde oluşturduğu “algılanan gözetim” ve “sürekli performans sergileme” baskısının, bireyin öz-sansür uygulamasına ve algoritmalara uygun davranış kalıpları geliştirmesine neden olduğunu belirtir.

Bu bağlamda iletişim, bireyin yalnızca dış dünyayla etkileşim kurduğu bir araç olmaktan çıkar; bireyin kendisi üzerinde uyguladığı bir disiplin teknolojisine dönüşür. Bu durum, Foucault’nun (1977) tanımladığı biyopolitik iktidarın dijital düzlemdeki bir tezahürü olarak okunabilir: Özne, sistemin değerlerine içkin hale gelir, gözetimi içselleştirir ve gönüllü olarak sistemin iletişim rejimine katılır.

Dolayısıyla, post-kapital çağda iletişim özgürleştirici değil; çoğu zaman zorunlu, içselleştirilmiş ve emek biçimine bürünmüş bir etkinliktir. Bu dönüşüm, bireyin iletişimsel kapasitesini sadece teknik bir beceri değil; aynı zamanda iktidar ilişkileriyle kuşatılmış, performansla örülmüş bir varoluş mekânı haline getirir.

Anlamdan Dolaşıma: “Görünüyorum, Öyleyse Varım”

Dijital kapitalizmin belirlediği yeni iletişim rejiminde, içeriklerin değeri artık içerdiği anlam, eleştirel değer ya da kamusal fayda üzerinden değil; dolaşım hızı, paylaşım sayısı ve algoritmik erişim düzeyi üzerinden ölçülmektedir. Böylece iletişim, özünde anlamlı bir etkileşim kurma çabasından çıkıp, algoritmik sistemler içinde veriye dönüşen dolaşım nesnesine indirgenir (Dean, 2009).

Jodi Dean (2010) bu dönüşümü “iletişimsiz iletişim” (communicative capitalism) kavramı ile açıklar. Ona göre dijital çağda söylemlerin dolaşımı, fikirlerin tartışılmasına ya da toplumsal değişime katkı sunmaz; aksine, bir içerik ne kadar

çok paylaşırsa o kadar “önemli” sayılır ve dolaşımın kendisi anlamın yerini alır. Bu noktada iletişim, ifade etmeye değil; dikkat çekmeye ve sistem içinde görünür kalmaya hizmet eden bir işleyişe evrilir.

Bu dönüşüm, bireyin dijital mecralardaki varoluş biçimini de değiştirir. Sosyal medya platformlarında kullanıcıların temel amacı çoğu zaman tartışmak ya da düşünsel derinlik yaratmak değil; dikkat çekmek, beğeni almak ve içeriklerini daha fazla kullanıcıya ulaştırmaktır (van Dijck, 2013). Böylece özne, anlam üreticisi olmaktan çok, sürekli dolaşıma sokulan bir içerik nesnesine dönüşür. Bu durum, bireyin kendine dair anlatılarını bile dolaşım koşullarına göre şekillendirmesine neden olur.

Manuel Castells'e (2009) göre dijital ağ toplumu, bilginin gücünü merkezileştirmekle birlikte, bilgi üretimini dolaşıma bağımlı hale getirerek onu zamanla şekilsizleştirir. Bu da iletişimin içeriğinin, biçiminin ve bağlamının hızla değersizleşmesine neden olur. İçeriğin niteliği ikinci plana itilirken, “viral” olabilme potansiyeli öne çıkar.

Benzer şekilde, Mark Andrejevic (2007), dijital çağda iletişim pratiklerinin yalnızca içerik paylaşımı değil; aynı zamanda izlenmeye, derecelendirilmeye ve yönlendirilmeye açık performanslar haline geldiğini savunur. Bu, bireylerin yalnızca iletişim kurmak için değil; sistemin görünürlük mantığına entegre olabilmek için iletişim kurdukları anlamına gelir. Böylece özne, iletişimin aktif faili olmaktan çok, algoritmaların şekillendirdiği bir görselleştirme nesnesi haline gelir.

Bu durum, Danah Boyd'un (2014) “sosyoteknik kodlama” adını verdiği yapı içinde bireylerin yalnızca mesaj üreticileri değil; aynı zamanda platformların hedeflerine uygun iletişim davranışları geliştiren kullanıcılar haline geldiğini ortaya koyar. Bireyler, neyi paylaşacaklarını, nasıl görüneceklerini ve hangi içerik biçimlerinin ödüllendirileceğini algoritmik deneyimlerine göre öğrenirler. Bu da iletişimi bir kültürel öğrenme pratiği olmaktan çıkarıp, veri üretim sürecine indirger.

Sonuç olarak, dijital çağın iletişim biçimleri anlam üretimi yerine dolaşım ekonomisine tabi kılınmıştır. İletişim hem içeriklerin hem de bireylerin tüketilebilir, ölçülebilir ve sıralanabilir hale geldiği bir alan haline gelmiştir. Bu dönüşüm, iletişimi yalnızca bir teknik süreç değil; ontolojik ve siyasal bir mesele haline getirir: Özne artık konuştuğu için değil, dolaşımda kaldığı sürece var olur.

Direnış Mümkün mü? Sessizlik, Geri Çekilme ve Alternatif Pratikler

Post-kapitalist iletişim düzeni, bireyleri sürekli içerik üretmeye, görünür olmaya ve veri üretmeye yönelten güçlü bir yapısal tahakküm mekanizmasıdır. Bu mekanizma, bireysel özgürlüğü ve ifade biçimlerini yalnızca desteklemekle kalmaz; aynı zamanda belirli kalıplar ve algoritmik tercihler doğrultusunda şekillendirir. Ancak her hegemonik yapının içinde olduğu gibi, dijital iletişim rejiminin de kendi iç çelişkileri ve çatlak noktaları vardır. Bu çatlaklar, mikro direniş biçimlerinin, alternatif öznellik stratejilerinin ve iletişimsel özerklik arayışlarının doğabileceği zeminleri

oluşturur.

Bu bağlamda, dijital kültürde giderek daha fazla önem kazanan bir pratik olan sessizlik ve dijital geri çekilme, yalnızca pasif kaçış biçimleri değil; aynı zamanda aktif birer direniş stratejisi olarak değerlendirilmelidir. Taina Bucher (2018), sosyal medya kullanıcılarının bazen bilinçli biçimde içerik paylaşımından kaçındığını, profillerini askıya aldığını ya da yalnızca gözlemci konumunda kaldığını ortaya koyar. Ona göre bu davranış biçimleri, algoritmik görünürlük mantığına karşı sessiz ve sembolik bir direnç üretir.

Benzer şekilde Jenny Odell (2019), "attention economy"nin tahakkümüne karşı geliştirdiği stratejik sessizlik biçimini, "nasıl hiçbir şey yapılacağını öğrenmek" olarak tanımlar. Odell'e göre, dijital ortamdaki geri çekilmek, bireyin sadece zihinsel sağlığını koruması değil; aynı zamanda sistemin veriye dayalı işleyişini kesintiye uğratması anlamına gelir. Bu bağlamda dikkatini geri çekmek, bir tür dijital sivil itaatsizliktir.

Evgeny Morozov (2013), teknolojik belirlenimciliğe ve dijital ütopyacılığa karşı geliştirdiği eleştirisinde, kullanıcıların sistem dışı alternatif teknolojiler ve iletişim platformları geliştirmesinin önemini vurgular. Morozov'a göre "silikon vadisi çözümcülüğü", bireyin politik aktörlüğünü pasifleştirirken; şifreli iletişim, desantralize ağlar, anonim kolektifler ve açık kaynak platformlar gibi yapılar, yeni bir direniş teknolojisi yaratma potansiyeline sahiptir.

Bu noktada van Dijck ve Poell (2018), "platformlaşma" sürecinin toplumun her alanına nüfuz ettiğini ve iletişimin bu platform mimarileriyle şekillendiğini belirtir. Ancak bu hegemonik yapıya karşı "platform karşıtı pratiklerin" gelişmekte olduğunu da ifade ederler. Kooperatif medya, topluluk odaklı dijital ağlar ve veri egemenliğini merkeze alan teknolojiler, dijital çağda hem direniş hem de alternatif bir öznellik formu yaratabilir.

Yine de bu tür direniş biçimlerinin etkisi ve sürdürülebilirliği sınırlıdır. Mark Fisher'ın (2009) "kapitalist gerçekçilik" kavramıyla belirttiği gibi, sistemin dışına çıkmak artık tahayyül bile edilemeyecek kadar zorlaşmıştır. Direniş biçimleri çoğu zaman sisteme entegre edilmekte, estetize edilmekte ya da algoritmalar tarafından fark edilmeden dolaşıma sokulmaktadır. Ancak bu, tüm direniş biçimlerinin etkisiz olduğu anlamına gelmez. Aksine, bu çatlaklar, iletişimsel özneliğin hegemonik kalıplarının yeniden düşünülmesi için olanaklı zeminler yaratır.

Sonuç olarak, post-kapitalist iletişim düzeni içinde direniş mümkündür; ancak bu direniş, klasik anlamda "yüksek sesle konuşmak"tan çok, görünmez olmayı tercih etmek, sessiz kalmak, yavaşlamak, algoritmalara görünmemek, şifrelemek, kolektifleşmek ve zaman zaman geri çekilmek biçimlerinde tezahür eder. Bu pratikler, sadece bireysel değil; aynı zamanda kolektif ve etik bir iletişim düşüncesinin temelini oluşturabilir.

Sonuç

Bu çalışma, post-kapitalist çağda özne kavrayışının, özellikle dijital iletişim pratikleri ekseninde geçirdiği dönüşümleri analiz etmeyi amaçlamıştır. Kapitalizmin klasik özne tasavvuru; üretken, rasyonel ve özerk birey imgesine yaslanırken, dijital kapitalizmle birlikte bu model parçalanmış, yerini görünürlük, performans ve dikkat rejimlerine entegre olmuş, platform-temelli bir öznellik biçimine bırakmıştır. Bu yeni özne, yalnızca dijital içeriklerin üreticisi değil; aynı zamanda dikkat ekonomisinin, veri sömürsünün ve iletişimsel tahakkümün taşıyıcısı haline gelmiştir.

Kuramsal çerçevede gösterildiği üzere, iletişim artık yalnızca fikirlerin paylaşımı değil; veriye dönüşen davranışların dolaşımı, algoritmalarca yönlendirilen içerik üretimi ve görünürlük aracılığıyla meşrulaşan kimlik performansları anlamına gelmektedir. Jodi Dean'ın (2009) "iletişimsiz iletişim" kavramında ifadesini bulan bu yeni düzlemde, anlam üretimi yerini dolaşım kapasitesine, söylem yerini gösteriye, katılım ise veri üretimine bırakmıştır.

Bu bağlamda iletişim, öznenin kendini ifade ettiği özgür bir alan olmaktan ziyade, post-kapitalist sistemin gönüllü uyum mekanizmalarından birine dönüşmüştür. Byung-Chul Han'ın (2015) ifadesiyle söylemek gerekirse; birey, görünmez bir şeffaflık zorunluluğu altında, iletişimin baskısını içselleştirerek kendi kendini teşhir eden bir performans aktörüne dönüşmektedir. Bu durum, özneyi hem bir üretici hem de bir metaya dönüştürür hem gözetleyeni hem de gözetleneni içinde barındıran ikili bir yapıya hapseder.

Ancak bu çalışma, dijital iletişim sisteminin mutlak bir hegemonya kurmadığını da vurgulamaktadır. Aksine, sessizlik, geri çekilme, anonimlik, yavaşlık, şifreleme, kolektif üretim, alternatif platformlar gibi pratikler aracılığıyla sistemin işleyişinde mikro ölçekte bozulmalar yaratmak mümkündür. Bu direniş biçimleri, klasik anlamda yüksek sesle protesto etmekten ziyade, dikkat çekmemeyi tercih etmek, görünmez kalmak ya da algoritmik varoluşu reddetmek şeklinde tezahür eder. Böylece, iletişim yalnızca sermayeye hizmet eden bir devinim olmaktan çıkarak, ahlaki, politik ve estetik bir tavra dönüşebilir.

Bu bağlamda post-kapital özneliğin iletişimsel imkânları, yalnızca bireysel beceriler ya da teknolojik araçlarla değil; aynı zamanda etik farkındalık, direnç stratejileri ve eleştirel medya okuryazarlığı ile yeniden kurulabilir. Burada asıl mesele, iletişim teknolojilerine sahip olmak değil, bu teknolojileri hangi iktidar ilişkileri içinde, hangi amaçlarla ve hangi sınırlar dahilinde kullandığımızı fark edebilme-ktir.

Bu çalışma, iletişimin yalnızca araçsal değil; aynı zamanda varoluşsal, etik ve politik bir mesele olduğunu ortaya koyarak, günümüz iletişim rejiminin eleştirel bir yeniden değerlendirilmesine katkı sunmayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede, gelecek araştırmaların da iletişimi sadece teknik bir beceri ya da içerik üretimi pratiği olarak değil, iktidar ve öznellik inşasının temel alanlarından biri olarak ele alması önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Andrejevic, M. (2007). *iSpy: Surveillance and Power in the Interactive Era*. University Press of Kansas.
- Benjamin, R. (2019). *Race after technology: Abolitionist tools for the New Jim Code*. Polity Press.
- Berardi, F. (2009). *The soul at work: From alienation to autonomy*. Semiotext(e).
- Boyd, D. (2014). *It's complicated: The social lives of networked teens*. Yale University Press.
- Bucher, T. (2018). *If... Then: Algorithmic Power and Politics*. Oxford University Press.
- Castells, M. (2009). *Communication power*. Oxford University Press.
- Cheney-Lippold, J. (2017). *We are data: Algorithms and the making of our digital selves*. NYU Press.
- Couldry, N., & Mejias, U. A. (2019). *The costs of connection: How data is colonizing human life and appropriating it for capitalism*. Stanford University Press.
- Dean, J. (2005). Communicative capitalism: Circulation and the foreclosure of politics. *Cultural Politics*, 1(1), 51–74. <https://doi.org/10.2752/174321905778054845>
- Dean, J. (2009). *Democracy and other neoliberal fantasies: Communicative capitalism and left politics*. Duke University Press.
- Dean, J. (2010). *Blog theory: Feedback and capture in the circuits of drive*. Polity Press.
- Fisher, M. (2009). *Capitalist realism: Is there no alternative?* Zero Books.
- Foucault, M. (1977). *Discipline and punish: The birth of the prison* (A. Sheridan, Trans.). Pantheon Books.
- Fraser, N. (2014). Behind Marx's hidden abode: For an expanded conception of capitalism. *New Left Review*, 86, 55–72.
- Fuchs, C. (2014). *Social media: A critical introduction*. Sage.
- Habermas, J. (1984). *The theory of communicative action: Vol. 1. Reason and the rationalization of society* (T. McCarthy, Trans.). Beacon Press.
- Han, B. C. (2015). *The transparency society* (E. Butler, Trans.). Stanford University Press.

Press.

- Han, B.C. (2022). *Enfokrazi Dijitalleşme ve Demokrasinin Krizi* (Çev.: M. Özdemir). İstanbul: Ketebe.
- Han, B. C. (2024). *Sürünün İçinde Dijital Dünyaya Bakışlar*. (Çev.: Z. Sarıkartal). İstanbul: İnka Kitap.
- Lasch, C. (1979). *The culture of narcissism: American life in an age of diminishing expectations*. Norton.
- Lukács, G. (1971). *History and class consciousness: Studies in Marxist dialectics* (R. Livingstone, Trans.). MIT Press. (Original work published 1923)
- Marwick, A. E., & boyd, d. (2011). Social privacy in networked publics: Teens' attitudes, practices, and strategies. In A. P. Fine & D. M. Boyd (Eds.), *A decade in internet time: Symposium on the dynamics of the Internet and society*. Oxford Internet Institute.
- Marx, K. (1990). *Capital: A critique of political economy, Volume I* (B. Fowkes, Trans.). Penguin Books. (Original work published 1867)
- Morozov, E. (2013). *To save everything, click here: The folly of technological solutionism*. PublicAffairs.
- Odell, J. (2019). *How to do nothing: Resisting the attention economy*. Melville House.
- Papacharissi, Z. (2014). *Affective publics: Sentiment, technology, and politics*. Oxford University Press.
- Sennett, R. (1998). *The corrosion of character: The personal consequences of work in the new capitalism*. W. W. Norton & Company.
- Terranova, T. (2000). Free labor: Producing culture for the digital economy. *Social Text*, 18(2), 33–58. https://doi.org/10.1215/01642472-18-2_63-33
- Toffler, A. (1980). *The third wave*. William Morrow.
- van Dijck, J. (2013). *The culture of connectivity: A critical history of social media*. Oxford University Press.
- van Dijck, J., & Poell, T. (2018). *The platform society: Public values in a connective world*. Oxford University Press.
- Zuboff, S. (2019). *The age of surveillance capitalism: The fight for a human future at the new frontier of power*. PublicAffairs.

2025 Bahar, Cilt 16 – Sayı 30
Spring 2025, Volume 16 – Issue 30

GLOBAL MEDIA JOURNAL

Turkish Edition

GMJ-TR

ISSN 1309-7601